
Владимир Стојанчевић

УЧЕШЋЕ ВАЉЕВСКЕ ВОЈСКЕ У ОДБРАНИ ДРИНСКОГ ФРОНТА 1811. ГОДИНЕ Битке на Буковици и Овчини

У одбрани фронта на Дрини у време првог устанка Ваљевци су чинили главни борачки и командни састав српске војске за сектор од Лознице до Љубовије и манастира Раче. То се нарочито запазило у последњим годинама устанка, и о томе има пуно сведочења у Протином Деловодном протоколу¹, али и у другим оновременим списима². То је разумљиво, пошто је десно прибрежје Дрине углавном потпадало под управну надлежност соколске нахије. Каткада се појављују и Ужичани – али њих је, у поређењу са Ваљевцима, било знатно мање. То стога што је соколска нахија – чије је управно седиште за време Турака било у утврђеном граду Соколу, а у време устанка у Баурићу – била просторно мања, слабије економске моћи и ређе насељена територија, а уз то још и са муслиманским становништвом у петнаестак сеоских насеља.³

У 1811. години подручје соколске нахије, која се својом географском вертикалом ослањала на средњи ток Дрине (на српској територији), и где је град Соко био једина преостала турска тврђава у Србији коју устаници нису освојили – било је готово стално поприште српско-турских борби и великог ратног пустошења, посебно у другој половини ове године. Више мањих и већих окршаја и бојева било је тада вођено на овом подручју, а међу њима и две праве битке: једна на Буковици више

---

1 Протокол писама проте Матије Ненадовића о ратовању крај Дрине 1811. 1812. и 1813. год. Издао Љ. П. Ненадовић, Београд 1864.

2 Вук Стеф. Караџић, Скупљени историјски и етнографски списи. Београд 1898; – Голубица с цветом Књажеслава Србског..., V, за 1843 и 1844. Београд 1844; – П. Јоановић, Историја најважнији догађаја у Србији. Нови Сад 1847; – Петар Радовановић, Војне Срба с Турцима. Београд 1852; – Исидор Стојановић, Деловодни протокол од 1812. маја 21. до 1813. августа 5. Карађорђа Петровића, врховног војводе и господара народа србског, Београд 1848.

3 Душан Пантелић, Војно-географски описи Србије из 1783. и 1784. године. – Споменик СКА, Београд

Ваљева, а друга, према савременим казивањима, на Овчини 26. октобра 1811. године.⁴ О овим биткама, нарочито о другој, мало се знало, а српска историографија, па чак и она њена грана која се бавила војном историјом, скоро да их је сасвим изоставила, заборавила. Међутим, оне су, по свему изгледа, представљале прелом у дотадашњем српско-турском ратовању на десној обали Дрине⁵. У сваком случају, означавале су последњи, завршни и узалудни покушај турске походне војске да, са ове стране, упадне у Србију и да, освајањем Ваљева, изврши стратегијски пролом српске одбране на Дрини и тиме угрози и саму безбедност осталог дела западне Србије.⁶

Предводник ове турске војне акције, којом би се заобишла и опколила српска војска код Шапца и пресекле комуникације Београда и Тополе са читавом Западном Србијом, био је Сулејман-паша Скопљак, управник некадашњег клишког санцака у западној Херцеговини. Као једном од најискуснијих и најспособнијих турских команданата, поверен му је, од стране Порте и босанског везира, план о великом нападу на Србију са босанске стране, и намењена улога главног оперативног команданта против српске војске на Дрини.⁷ Октобар месец 1811. године био је одређен као термин за најјаче турске ударе на устаничку војску, а по припремама које су биле учињене за њихово извршење, требало је да означава најбоље планирану ратну операцију турске босанске војске до тада.

Ова у историографији мало позната операција турске војске почела је првих дана октобра. Према писму које је Прота Матија упутио Сими Марковићу, из места Царине, 2. октобра, српско сазнање било је „да ће се везир кренути у овај четвртак, и да ће у беглук куле, и онда да ће бајрамовати и... по бајраму први дан ударити под Лозницу с неколико војске, да само заварава, и да ми тамо доле сиђемо... а Хаџи-Бег да ће зацело прећи онде под Баурић... Соколски диздар да удари на наш логор ноћу... „⁸ Даље, како је војвода Милош Обреновић извештавао проту Матију Ненадовића „... и Скопљак-паша силну војску покупио и Бутун Арнаутлук и једнако тера из касабе и био је у Гацкој и дошао у Загорје, и сада већ казаше да је дошао на Гласинац...”⁹

Сулејман-паша Скопљак и Хаџи-бег сребрнички су 8. октобра почели превозити војску преко Дрине, код места Црнца (Црнче) и

---

4 Видети: *Владимир Стојанчевић*, *Прошлост Јадра од 1804. до 1833. – Јадар у прошлости*. Лозница 1985, 191-252; *Исти*, *Прошлост Рађевине од 1804. до 1833. године. – Рађевина у прошлости*, Прва књига (до 1941. године). Београд 1986, 182-226.

5 *Ђиро Трухелка*, *Бошњаци и први српски устанак. – гласник земаљског Музеја*, XXIX. Сарајево 1917.

6 *Алекса Ивић*, *Списи бечких архива о Првом српском устанку*, књига IX – година 1811. Београд 1971

7 *Sejfidin Kemura Fehmi*, *Prvi srpski ustanak pod Karadordem*, Sarajevo 1956.

8 Протокол писама проте Матије, 76-78

9 Нав. д., 78-80

Узовнице, односно на Косијереву.¹⁰ Два главна српска логора према Турцима била су на Мрчком и Рожњу, затим у Рађеву пољу где се једно време налазио прота Матија са Ваљевцима.¹¹ Извештен о турском гомилању на Дрини, Карађорђе је издао стриктну заповест да се Срби, за прво време, бране из утврђених шанаца и бусија, док се не добије права слика о главним турским циљевима напада на Србе, тј. „да се с малим числом (бројем) у веће число Турака неупуштамо, без добре бусије...”¹² Али, већ 14. октобра један већи одред Срба из главног шанца на Остружњу, под Гајом Дабићем, Јовицом Милутиновићем и Милованом Николићем, напао је турски шанец у Братачићу и изгнао Турке (којом приликом „добегну тај исти дан 8. Христијана из турског шанца”)¹³. Међутим, Сулејман-паша је, прешав у Јадар, почео палити села и кретати се ка Ваљево. Паша је, 16. октобра, био на конаку у Горњој Буковици када су га напале удружене снаге српских устаника користећи и топове. Турски пораз је био велик. Сам Прота Матија „отме једну сексану на којој је натоварен сав Скопљак-паше такум, чадор и простирке и проче потребе” Поражени Турци побегли су пут Љубовије.¹⁴ Ваљево је тако било спасено од изненадног турског продора. У гоњењу Турака Срби су, путем, дошли до многог плена.

У сазнању да су Турци нагомилали још око 5000 нових војника у околини Сокола, Прота Матија затражи помоћ од војводе Милоша Обреновића.¹⁵ Ужичани су, 23. октобра, стигли на конак у Овчину где су се, 26. октобра, сударили Срби и Турци. То је било на Митровдан, и по запису у деловодном протоколу Протином „тај дан ваздан тукосмо се и одржасмо победу, и натерасмо Турке к Дрини који ту ноћ падну у логор прама Вранковини на оцек Дрини.”¹⁶ У бици на Овчини учествовали су Ваљевци са Протом Матијом и Ужичани са војводом Милошем Обреновићем. Прота је ову битку назвао „славном”, којом је непријатељ био *разбијен* и истеран *из вилајета*. Тиме је био прекинут турски план о замашном пљачкању и паљењу српских села – по Протином мишљењу – све до манастира Раче и Ужица!¹⁷ После турског пораза на Овчини, упркос томе да су се обновили турски упади у пределу Крупња, све до почетка новембра, турска офанзива била је сломљена. Тачан суд о поразу Сулејман-паше, не без ироније, дао је Ћиро Трухелка: „И тако се кукавно сврши ова пред годину дана заснована и

---

10 Нав. д., 93-94, 95

11 Нав. д., 100

12 Нав. д., 103

13 Нав. д., 104, 105 (Одлука донета на заједничком састанку проте Матије, поп Луке Лазаревића и кнеза Симе Марковића)

14 Нав. д., 106. О жестини битке, и опис битке, на стр. 124-125.

15 Нав. д., 116; 120

16 Нав. д., 130; 146

17 Нав. д., 146

обилним новчаним средствима проведена експедиција без и најмањег успеха, осим тога, да се Сулејманпаша мало прошетао до Ваљева”, односно да се „Сулејманпаша вратио, не получив никаква успјеха и, како се вели, тешком муком... пред Ваљево... се је једва кроз њих (Србе) пробио...”,¹⁸

О тешким борбама на Дрини највише података налази се управо у Протином Деловодном протоколу, где је са пуно детаља, скоро из дана у дан нарочито био регистрован главни ток српско-турског војевања у 1811. години. Али о овим догађајима, исто тако, има значајних података (посебно о снабдевању и попуни турске војске) и у збирци турских службених докумената које је, у Сарајеву, објавио Сејфудин Кемура.¹⁹ Аустријанци, чија је гранична служба помно пратила догађаје у Србији, такође је регистровала многа збивања и са дринског ратишта, тако да је могло са доста тачности да се упозна укупна ситуација у вези са српско-турским ратовањем у овој години.²⁰ У овом раду ми смо – излажући догађаје у 1811. години опширније на другом месту²¹ – само приказали неке карактеристичније примере, с обзиром на улогу Ваљевске војске.

Укупно узев, у закључку, битка на Дрини 1811. године трајала је око два месеца. Карактерисала ју је велика мобилност и јака маневарска моћ турске војске (више но игде пре тога), са циљем да се главнина српске војске изнури и разједини, затим да се главним – силовитим и брзим ударом потуче и уништи. Турска лака коњица је требало да ту одигра главну улогу: у разбијању, дезорганизацији и прогањању српске, претежно пешачке војске. После низа углавном неуспелих покушаја да се, у *целини*, овлада планинским венцем који је делио развође Дрине и Колубаре, једном силном диверзијом Сулејман-паша је успео да продре до пред Ваљево, али је био страховито потучен на Горњој Буковици, претрпевши велике губитке у људству и провијанту. Српска војска га је прогонила до близу Дрине. Потоњи, накнадни турски упади, чак до Крупња и неких јадарских села, ма колико моментално опасни по животе и имовину сељака, са војничке тачке били су скоро безначајни. Тим пре што се у српским противнападима – којима је углавном командовао Прота Матија Ненадовић, успутно, силно трошила турска војска. *Битке на Буковици и Овчини*, у размаку од само два-три дана,

---

18 *Čiro Truhelka*, нав. д., 282

19 *Кемура* је посебно обраћао пажњу на документа о опреми и снабдевању турске војске. – Са своје стране, аустријска обавештења говорила су о томе да је Портин ферман наређивао да се, као комора, уз турску босанску војску потера и „einige Tausend Christen”. – *Алекса Ивић*, нав. д., 385 (Извештај од 5. септембра 1811.).

20 О продору до Ваљева: Нав. д., 438 (по извештају од 24. септембра); 463. Босанска војска имала је потписаних 40.000 обвезника, али се могло одазвати тек 12-15.000 муслимана. – Нав. д., 394.

21 Видети: *Владимир Стојанчевић*, Српско-турски односи у 1811. години. – *Историјски часопис*, XXXIII. Београд 1987, 83-112 (односне партије)

поломиле су главнију турску ударну моћ, пољуљале њен морал и покидале турске позадинске везе. Успех Срба у одбрани дринског фронта тиме је био обезбеђен.

РЕЗИМЕ

Аутор истиче значај учешћа српских устаника из ваљевске нахије – Ваљеваца – и командујућу улогу проте Матије Ненадовића у српско-турском ратовању 1811. године на Дрини. Задржава се посебно на две битке – на Горњој Буковици и на Овчини – за које сматра да су биле одсудне у одбрани Србије. У вези са тим, као историчар, износи и неколико својих рефлексива које се, делом, односе и на општи карактер устаничке борбе за слободу.

SUMMARY

The author emphasizes the importance of the participation of Serbian insurrectionists from Valjevo administrative district – people from Valjevo – and the commanding role of Priest Matija Nenadović in Serbian – Turkish warfare in 1811 on the Drina. He paid a special attention to two battles – at Donja Bukovica and Ovčina – which he thought to be decisive in the defence of Serbia. In connection with that, the historian gives some of his own meditations which partly concern the general character of the rebel battle for freedom.